

RAPPORT

Nordens Välfärdscenter

TRENDER I FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN I NORDEN

INTRODUKTION**TREND 1 ÖKAT FOKUS PÅ RÄTTIGHETER11****TREND 2 ÖKAD BETYDELSE AV IKT 15****TREND 3 ÖKAD ANDEL ÄLDRE..... 19****TREND 4 ÖKAD KONKURRENS OM RESURSERNA..... 23****TREND 5 ÖKAD MARKNADSORIENTERING/
KOMMERSIALISERING 27****TREND 6 FORTSATT UTANFÖRSKAP I SKOLAN..... 31****TREND 7 FORTSATT UTANFÖRSKAP PÅ ARBETS-
MARKNADEN 35****TREND 8 ÖKAD MOBILITET 39****UTMANINGARNA 42****AVSLUTNING 45****REFERENSLISTA..... 47**

Utgiven av
**Nordiska Handikappolitiska
Rådet/Nordens
Välfärdscenter**
© Juli 2012

Titel: Trender i funktions-
hinderpolitiken i Norden

Ansvarig utgivare:
Ewa Persson-Göransson
Redaktör: Jenny Tägtström
Redaktion: Anne Bækgaard,
Antti Tettinen, Anna Dahlberg,
Grete Hjermstad, Helena
Lagercrantz, Jenny Tägtström,
Johanna Laurent och
Ragna Flø.

Rapporten finns att ladda ner
från Nordens Välfärdscenters
webbplats
www.nordicwelfare.org

Alternativa format (Daisy)
kan beställas från Nordens
Välfärdscenter.

Postadress:
Nordens Välfärdscenter
Hantverkargatan 29
104 22 Stockholm
E-post:
info@nordicwelfare.org
Telefon: +46 (0)8-545 536 00

Grafisk design: www.aasebie.no
Tryck: Ineko
ISBN: 978-87-7919-070-2
Upplaga: 500

INTRODUKTION

Introduktion

Politiska vindar och tekniska framsteg i vår omvärld påverkar också förutsättningarna för funktionshinderpolitiken i de nordiska länderna. För att skapa förutsättningar för ett målinriktat handlande är det viktigt att identifiera vilka trender som är centrala och vilket inflytande de kan tänkas ha.

Åtta omvärldstrender har identifierats:

1. Ökat fokus på rättigheter
2. Ökad betydelse av IKT
3. Ökad andel äldre
4. Ökad konkurrens om resurserna
5. Ökad marknadsorientering/kommersialisering
6. Fortsatt utanförskap i skolan
7. Fortsatt utanförskap på arbetsmarknaden
8. Ökad mobilitet

Konsekvenserna av de dessa trender är både positiva och negativa. Till exempel kan en ökad andel äldre i samhället leda till ökade krav på tillgänglighet¹, exempelvis till kollektivtrafik och bostäder. Det gynnar också personer med funktionsnedsättning i alla åldrar. Men en ökad andel äldre kan samtidigt ge upphov till ökad konkurrens om de offentliga resurserna.

Den här publikationen ges ut av Nordens Välfärdscenter (NVC)² på uppdrag av Nordiska Handikappolitiska Rådet (NHR).

FN-KONVENTIONEN

De nordiska länderna har alla antingen ratificerat FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning eller arbetar för en ratificering av konventionen.

Med konventionen förpliktigar sig länderna bland annat till att säkra en progressiv implementering av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det här ska ske i största möjliga utsträckning inom befintliga resurser och det blir därmed upp till varje land att bestämma vilka medel som ska användas.

Även om konventionen inte förpliktigar deltagarländerna att nå ett bestämt mål vid en bestämd tidpunkt, sätter den likväl de överordnade ramarna för framtidens funktionshinderpolitik. Konventionen har gett de nordiska länderna en ny gemensam och viktig ram för arbetet med funktionshinderpolitiken.

I den här nordiska omvärldsanalysen behandlas en rad trender och utmaningar som har visat sig förkomma i alla nordiska länder. Inte alla trender är lika starka i varje land, men det handlar om gemensamma

1. I den här publikationen nämns tillgänglighet som ett begrepp vid ett flertal tillfällen. Tillgänglighet syftar på möjligheten för personer med funktionsnedsättning att röra sig, använda produkter, nås av information etc. i samma utsträckning som personer utan funktionsnedsättning.
2. NVC är en institution under Nordiska ministerrådet inom social- och hälsosektorn.

utmaningar i alla nordiska länder i förhållande till arbetet med att implementera FN-konventionen.

Det är viktigt att de nordiska länderna går från ord till handling, det vill säga att målen för FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning uppfylls. Förhoppningen är att omvärldsanalysen ska tjäna som ett underlag för inspiration och diskussion och bidra till att föra arbetet framåt.

NORDISKA HANDIKAPPOLITISKA RÅDET

Nordiska Handikappolitiska Rådet (NHR) har varit ett policyskapande och rådgivande organ. Uppdraget har bland annat varit att bidra till att funktionshinderpolitiska aspekter inom alla samhällsområden synliggjorts och beaktats i Nordiska Ministerrådets verksamhet. NHR:s syfte har också innefattat att bidra till att öka genomslagskraften för det funktionshinderpolitiska samarbetet i de nordiska länderna.

NHR etablerades 1997 och dess 20 medlemmar har utsetts av de nordiska samarbetsministrarna. Ledamöterna i NHR har varit representanter från de nordiska parlamenten, relevanta myndigheter och departement samt från brukarorganisationerna. Därtill har deltagare från de tre självstyrande områdena Färöarna, Åland och Grönland ingått.

NHR har haft fem sektorsnätverk inom områdena bygg- och samhällsplanering, utbildning, transport, kultur samt arbetsmarknad. 2009 tillkom ett sjätte nätverk med representanter från myndigheter och departement med ett samordningsansvar för den nationella funktionshinderpolitiken. Sektorsnätverkens ledamöter har varit tjänstemän från departement och myndigheter. Nätverken har tagit initiativ till konferenser och andra former av erfarenhetsutbyten mellan de nordiska länderna och bidragit med kompetens till NHR:s verksamhet.

Nordiska Handikappolitiska Rådet har haft ett sekretariat under Nordens Velfärdscenter.

Efter 2012 kommer ett nytt handikappolitiskt råd att upprättas med delvis nya funktioner.

BAKGRUND

Initiativet till den nordiska omvärldsanalysen kom från Nordiska Handikappolitiska Rådet, NHR. Tillsammans med Nordens Velfärdscenter har NHR ansvarat för att bilda en nordisk arbetsgrupp för att genomföra uppgiften.

Nordiska Handikappolitiska Rådets ledamöter har varit direkt involverade i arbetet med synpunkter och diskussioner under NHR:s möten i oktober 2011 i Helsingfors och sedan igen i februari 2012 i Oslo.

Handisam, den svenska myndigheten för politisk samordning inom funktionshinderområdet, har tidigare gjort två omvärldsanalyser om utmaningar för funktionshinderpolitiken i Sverige.³ Denna nordiska rapport har tagits fram på ett liknande tillvägagångssätt men med ett nordiskt perspektiv.

Arbetsgruppen har bestått av Anna Dahlberg, Handisam (SE), Anne Bækgaard, Social- og integrationsministeriet (DK), Antti Teittinen, Institutet för hälsa och välfärd (THL) (FI), Grete Hjermstad, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (NO), Ragna Flø och Jenny Tägtström från NHR: s sekretariat/NVC. Arbetsgruppens arbete med trenderna har ytterligare förankrats genom nationella referensgrupper.

Arbetet har finansierats av NHR/NVC, Handisam i Sverige, Social- og integrationsministeriet i Danmark, Barne- og likestillingsdepartementet i Norge och THL i Finland.

SYFTE

Omvärldsanalysens syfte är att sätta den nordiska funktionshinderpolitiken på agendan samt att utgöra ett inspirations- och diskussionsunderlag för att vidareutveckla samarbetet inom området mellan de nordiska länderna.

FRÅGESTÄLLNING

För att ha en tydlig referenspunkt för arbetet med omvärldsanalysen har arbetsgruppen definierat en frågeställning:

Vilka trender påverkar förutsättningarna för den nordiska funktionshinderpolitiken under de närmaste fem till sju åren?

METOD

Omvärldsanalysen har tagits fram genom ett nordiskt samarbete, med ledning av Nordiska Handikappolitiska Rådets sekretariat och med bistånd från konsultfirman WideNarrow. Arbetsgruppen och Nordiska Handikappolitiska Rådets ledamöter har tillsammans identifierat trender, drivkrafter och konsekvenser.

Trendspaningen bygger på Michael Porters PEST-modell⁴: Modellen fångar upp omvärldsförändringar inom nio områden:

- Teknik och vetenskap
- Institutioner och organisationer
- Kultur och andlighet
- Demografi, värderingar och livsstil
- Media och kommunikation
- Politik och lagstiftning
- Miljö och hälsa
- Ekonomi och marknad

3. Handisam (2008 och 2009)

4. Gent L och Laurent J (2008)

FÖRUTSÄTTNINGAR OCH AVGRÄNSNINGAR

Omvärldsanalysen berör funktionshinderpolitiken i de nordiska länderna. Analysen gör inte anspråk på att vara heltäckande, men önskar att ge en samlad bild av vad som kan påverka funktionshinderpolitiken i de nordiska länderna under de närmsta fem till sju åren.

Alla trender inleds med en referens till FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Trendbeskrivningar

I detta avsnitt beskrivs de viktigaste trenderna för funktionshinderpolitiken på fem till sju års sikt. En bedömning görs också av vilka konsekvenser och utmaningar varje trend kan tänkas få för funktionshinderpolitiken i de nordiska länderna och för personer med funktionsnedsättning.

En trend

- är en långsiktig förändring
- syns nu och en tid tillbaka
- går att belägga med fakta.

Tabell 1: De åtta trenderna utan inbördes rangordning

Nr	Trend
1	Ökat fokus på rättigheter
2	Ökad betydelse av IKT
3	Ökad andel äldre
4	Ökad konkurrens om resurserna
5	Ökad marknadsorientering/kommersialisering
6	Fortsatt utanförskap i skolan
7	Fortsatt utanförskap på arbetsmarknaden
8	Ökad mobilitet

Trendbeskrivningarna är uppbyggda enligt samma mall och inleds med en kort presentation av trenden. Sedan redovisas exempel på trenden. Därefter beskrivs konsekvenser som trenden kan få för funktionshinderpolitiken och personer med funktionsnedsättning i Norden. En del av konsekvenserna är belagda, andra är ännu hypotetiska. Konsekvenserna kan vara både positiva och negativa. Varje trendbeskrivning avslutas med de utmaningar som trenden ger, det vill säga områden som kan behöva uppmärksammas i det handikappolitiska arbetet framöver.

Det finns också mottrender som går i motsatt riktning till trenderna. För att renodla trendbeskrivningarna presenteras dock inte mottrenderna i rapporten.

Slutligen kan en trend bedömas som säker eller osäker. I den här rapporten presenteras endast trender som bedöms som säkra på fem till sju års sikt.

En trend är en långsiktig förändring.
En trend syns nu och en tid tillbaka.
En trend går att belägga med fakta.

TREND 1

ÖKAT FOKUS PÅ RÄTTIGHETER

Trend 1

Ökat fokus på rättigheter

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

Genom artikel 12 (Likhet inför lagen) erkänner konventionsstaterna att personer med funktionsnedsättning ska åtnjuta rättskapacitet på lika villkor som andra i alla hänseenden.

11

BESKRIVNING

Rättigheter för individer och grupper har på senare tid kommit allt mer i fokus, bland annat i och med FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Men också genom nya EU-direktiv, till exempel om tillgänglighet till offentliga arenor och transporter och förändringar i den nationella lagstiftningen.

EXEMPEL

Samtliga nordiska länder har skrivit under FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Sverige och Danmark har också ratificerat konventionen. I och med ratificeringen förbinder sig länderna att verka för ett progressivt uppfyllande av konventionen.⁵

Ikke-diskriminering och likabehandling är två av grundprinciperna i FN-konventionen.⁶ Också på EU-nivå har det på senare år kommit ett antal direktiv som rör ikke-diskriminering och likabehandling. Ett exempel är direktiv 2000/78/EG om likabehandling i arbetslivet.⁷

I Norge infördes 2009 en särskild diskrimineringslag. Lagen syftar till att främja jämställdhet och jämlikhet, säkra lika möjligheter och rättigheter för alla, oavhängigt förmåga, och hindra diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Den ska också bidra till att avlägsna de barriärer som kan drabba personer med funktionsnedsättning samt förhindra att nya barriärer uppkommer.

Europarådet för mänskliga rättigheter har antagit en handlingsplan för att främja rättigheter och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning för åren 2006-2015.⁸

Europeiska kommissionen räknar med att ta fram ett förslag till en europeisk tillgänglighetslag (the European Accessibility Act) senast till hösten 2012. Lagen ska verka för att garantera att personer med funktionsnedsättning har tillgång, på samma villkor som andra, till den fysiska miljön, till kommunikationer och resande, till information och annan samhällsservice. Lagen kommer också att gynna andra grupper med begränsad rörlighet såsom äldre.⁹

På senare tid har det kommit flera europeiska direktiv inom transportområdet som påverkar den nordiska funktionshinderpolitiken. Ett sådant är direktiv 2006/1107/EG om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och

5. FN (2010)
6. Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
7. Direktiv 2000/78/EG
8. Europarådet
9. European Commission seeks public input on measures to break down barriers to disabled people

personer med nedsatt rörlighet i samband med flygresor.¹⁰ Det har också kommit ett direktiv om tågpassagerares rättigheter och skyldigheter (2007/1371/EG) som innehåller ett särskilt avsnitt om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.¹¹ Även för båt-och busstrafik finns det direktiv som innehåller krav på tillgänglighet.¹² Även om Norge och Island inte är medlemmar i EU har de ingått samarbetsavtal som gör att de påverkas direkt av det som händer i EU.

DESIGN FÖR ALLA/UNIVERSELL DESIGN

Design för Alla är en vision om att hela samhället ska fungera för alla människor. I praktiken är Design för Alla ett arbetssätt som innebär att alla produkter, miljöer och tjänster utformas för att fungera för så många människor som möjligt. Utgångspunkten för en designer eller arkitekt i designprocessen är att vidga målgruppen och se till människors skilda behov i olika situationer i livet, och inte fokusera på särlösningar för vissa grupper, till exempel personer med funktionsnedsättning.¹³

Design för alla kallas för universell utformning på norska och danska.

I Norge finns krav på universell utformning (Design för Alla) i både plan- och bygglagen och i diskriminerings-lagstiftningen.¹⁴ Målet är att Norge ska vara helt universellt utformat år 2025.¹⁵

KONSEKVENSER

Ett ökat fokus på rättigheter i samhället skapar underlag för att medvetenheten om olika rättigheter ska öka även på individnivå. När människor blir mer medvetna om sina rättigheter skapar det förutsättningar för att de också ska få dem tillgodosedda. För att få gehör för rättigheternas innehåll hos relevanta aktörer krävs dock ibland extra insatser från det offentliga. Det här kan vara extra viktigt till exempel när en producent väger tillgänglighetshänsyn mot andra hänsyn såsom tidsåtgång och materialkostnad.

Rättighetsperspektivet kan även fungera som ett verktyg för brukarorganisationer som arbetar för inkludering av personer med funktionsnedsättning. Det blir lättare och mer konkret att ha en lag- eller konventionstext att hänvisa till i arbetet för ökad likabehandling och tillgänglighet.

Ett ökat fokus på rättighetsperspektivet innebär inte att enskilda och organisationer omedelbart inser hur rättigheterna ska omsättas i praktiken. Till exempel kan det här gälla vid framtagandet av nya tjänster eller fysiska miljöer. För att ambitionen bakom lag- och konventionstexter för ökad tillgänglighet och lika rättigheter för alla ska uppnås, krävs att aktörer i alla led förstår och känner till hur förändringarna ska genomföras i praktiken.

Brist på standarder och tidsbestämda mål för när olika rättigheter ska vara tillgodosedda kan motverka måluppfyllelse och försvåra för personer att kräva sina rättigheter.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att se till så att personer med funktionsnedsättning känner till och tar del av sina rättigheter
- Att se till att aktörer förstår och känner till vilka krav som ska tillgodoses vid universell utformning
- Att få gehör för universell utformning och att det är användbart för många (nödvändigt för några).
- Att lyckas utforma tjänster så att ett brett mångfaldsperspektiv verkligen beaktas i praktiken
- Att säkerställa att tillsyn och kontrollfunktioner finns och fungerar i praktiken

TREND 2
ÖKAD BE
TYDELS
E AV IKT

Trend 2

Ökad betydelse av IKT

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

Genom artikel 9 (Tillgänglighet) förbinder sig konventionsstaterna att vidta åtgärder för att främja tillgång för personer med funktionsnedsättning till ny informations- och kommunikationsteknik och nya system såsom internet.

15

BESKRIVNING

Betydelsen av tekniska lösningar i vår vardag fortsätter att öka. Fler använder sig av internet i allt högre utsträckning. Tekniken går att använda inom allt fler områden. Vi sköter våra bankärenden, rådfrågar sjukvårdspersonal, beställer flygbiljetter och deklarerar – allt med den nya teknikens hjälp.¹⁶

Informations- och kommunikationsteknologi (IKT) möjliggör för ökad flexibilitet i arbetslivet och sociala aktiviteter, vilket skapar nya möjligheter för personer med funktionsnedsättning.

EXEMPEL

De nordiska länderna¹⁷ ligger i topp när det kommer till internetanvändande i Europa.¹⁸ Mellan 80–90 procent av nordmännen använder regelbundet internet.¹⁹ Tillgången till IKT i hemmen är mycket utbredd i de nordiska länderna. Cirka 80–90 procent av befolkningen i Norden har tillgång till IKT i hemmet i jämförelse med snittet för EU-15 länderna där motsvarande siffra ligger på cirka 70 procent.²⁰

För både privatpersoner och företag har kontakten med myndigheter via internet ökat konstant i Norden sedan 2003.²¹ Flera länder har infört digitaliseringsstrategier som innebär att merparten av all offentlig kommunikation och information till medborgarna ska vara digital inom några år.

Användandet av sociala medier och webbgemenskaper är utbredd i Norden. Finska Statistikcentralen uppger att 42 procent av finländare i åldern 16–74 år är registrerade i någon social nätverkstjänst (Facebook, Twitter etc.).²² I Sverige besöker över hälften av befolkningen från 12 år och uppåt regelbundet ett socialt nätverk²³ och i Danmark är motsvarande siffra för befolkningen 16–74 år 54 procent.²⁴ Att besöka digitala mötesarenor kan vara särskilt positivt för personer som har svårare att umgås med andra via konventionella mötesarenor. De digitala arenorna skapar möjligheter för människor träffas och kommunicera oberoende av motoriska färdigheter.

För personer med ovanliga diagnoser skapas möjligheter att få en ökad kompetens och utbyta erfarenheter med personer över hela världen på ett annat sätt än tidigare.

- 16.** Se bland annat Användning av informations- och kommunikationsteknik (Statistikcentralen 2010)
- 17.** Island ingick inte i undersökningen.
- 18.** Privatpersoners användning av datorer och Internet 2010.
- 19.** 70 procent av hushållen i Europa har tillgång till Internet (Publicerad 29 december 2010) Internetstatistik. se www.internetstatistik.se/artiklar/70-procent-av-hushallen-i-europa-har-tillgang-till-internet (hämtat under fjärde kvartalet 2011)
- 20.** Nordisk Statistisk Årsbok 2011
- 21.** Nordisk Statistisk Årsbok 2011
- 22.** Statistikcentralen, Varannan finländare använder internet flera gånger om dagen (artikel publicerad 26.10.2010) www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_sv.html (hämtat under fjärde kvartalet 2011)
- 23.** Findahl, Olle (2011). Svenskarna och internet 2011
- 24.** Befolkningens brug af internet 2010, Danmarks Statistik (2011) (e-publikation) www.dst.dk/da/statistik/publikationer/vispub.aspx?cid=15239

Välfärdsteknologi kan användas som ett paraplybegrepp för tekniska hjälpmedel som kan föreskrivas av hälso- och sjukvårdspersonal efter behovsbedömning. Det handlar bland annat om produkter som underlättar aktivitet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Exempel på välfärdsteknologi som kan stärka personer med funktionsnedsättning till ett självständigare liv kan vara kognitiva hjälpmedel som till exempel medicinpåminnare. Det kan också vara tjänster och produkter som underlättar inköp, bankärenden och kontakter med myndigheter.

För personer med hörselnedsättning kan en digital teckentolk förenkla väsentligt i kontakten med viktiga samhällsfunktioner. Med hjälp av distanstolkning via en surfplatta eller mobiltelefon, kan en person med hörselnedsättning kommunicera med personal på myndigheter eller vårdinrättningar.²⁵

Den tekniska utvecklingen går i riktning mot mer användarvänliga produkter (till exempel smartphones och läsplattor) som samtidigt kan ge nya och bättre möjligheter för anpassning till individuella behov. För människor med neuro-psykiatrisk funktionsnedsättning, till exempel ADHD och Aspergers syndrom, ger den nya tekniken helt nya möjligheter till kompensation av funktionsnedsättningen.

Tekniken breder ut sig till allt fler områden, ibland berör den etiskt känsliga frågeställningar. I Danmark antog Folketinget år 2010 en lag för att tillåta användning av GPS för att spåra personer med demens som förrat sig bort från hemmet. Initiativet om lagen kom från brukarorganisationerna som menar att användandet av GPS kan rädda liv.²⁶

KONSEKVENSER

IKT kan ge många positiva följder för personer med funktionsnedsättning, bland annat för att öka möjligheten till aktivt deltagande i samhället och på arbetsmarknaden. IKT kan också öka möjligheterna till social samvaro för personer med funktionsnedsättning. De digitala mötesplatserna kan vara mindre diskriminerande för personer som kan ha svårt att skapa kontakter på vanliga fysiska mötesplatser.

Ökad betydelse av IKT kan driva på utvecklingen av tillgängliga webbplatser. En webbplats anses vara tillgänglig när den kan förstås och användas av personer med funktionsnedsättning. Tillgängliga webbplatser är också mer flexibla och kan anpassas till flera typer av användarbehov och situationer och således vara till nytta även för personer utan funktionsnedsättning.

IKT kan också minska de sociala kontakterna eftersom det går att sköta allt fler aktiviteter via datorn hemifrån i stället för genom mötet med en annan människa, exempelvis bankärenden och sjukvårdsupplysning. Möjligheterna till möten via nätet får heller inte bli ett argument för att inte göra fysiska mötesplatser och miljöer tillgängliga.

Självbestämmande och oberoende främjas av ökat internetanvändande i och med möjligheterna att själv leta information liksom att rådfråga fler än en källa.

Trots alla fördelar med den nya tekniken står fortfarande stora grupper utanför. Särskilt äldre har svårt att hänga med i digitaliseringen. Layout och struktur på olika internetforum förändras regelbundet för att ge en känsla av förnyelse och modernitet för användarna. För personer med synnedsättning eller kognitiv funktionsnedsättning kan det ställa till med problem då de i många fall har svårare att lära sig att använda och navigera på en internetsida.

Teknikens utveckling innebär också en breddning av användningsområden som ibland ger upphov till etiska dilemman. Ofta handlar det om frågor som sekretess och skydd av individens privatliv. Det är därför viktigt att etiska hänsyn finns med vid utveckling och införande av ny teknik.

När kommuner och myndigheter gör upphandlingar är det viktigt att beakta att så många som möjligt ska kunna ta del av den tjänst eller produkt som upphandlas oberoende av funktionsnedsättning. Det är avgörande att beställaren har kompetens och kan ställa krav på produktens utförande från början. Anpassning i efterhand är många gånger kostsamt och tidskrävande.

För att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna använda och få glädje av den nya tekniken på lika villkor som personer utan funktionsnedsättning krävs ett Design för Alla²⁷-tänkande. Genom att i större utsträckning använda standardiserade produkter som kan användas av större grupper, kan kostnaden för hjälpmedel sänkas och självständigheten och delaktigheten öka.²⁸ För att till fullo kunna utnyttja den nya tekniken är det viktigt att anställda inom vård, skola och omsorg har kompetens inom området och att tillräckliga resurser avsätts.

Personer med funktionsnedsättning lever i högre utsträckning med begränsade ekonomiska resurser.²⁹ För att kunna använda den nya tekniken krävs vissa grundförutsättningar så som tillgång till exempelvis internet och bredband. För en del personer krävs ytterligare hjälpmedel för att de ska kunna använda tekniken. Även om tekniken i sig blir billigare kan resurssvaga grupper bli mer utsatta i framtiden om inte det offentliga vill betala för anpassning och specialtillbehör till grundutrustningen.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att se till att viktiga samhällstjänster som digitaliseras är tillgängliga för alla
- Att säkerställa att det finns en god upphandlingskompetens när det gäller att ställa tillgänglighetskrav vid upphandlingar
- Att i utformningen av IKT beakta användbarhet, säkerhet och tillgänglighet
- Att säkerställa att det finns ett etiskt förhållningssätt i utvecklingen av välfärds- teknologiska lösningar
- Att genom utbildning och eventuell individuell anpassning nyttja möjligheterna som ligger i existerande tekniska lösningar

25. Studie av surfplattor, artikel hämtad från Post och telestyrelsens hemsida www.pts.se andra kvartalet 2012.

26. Ny GPS lov til demente vil redde menneskeliv publicerad 14 april 2010. Hämtat andra kvartal 2012 på www.alzheimer.dk/nyheder/ny-gps-lov-til-demente-vil-redde-menneskeliv

27. Se faktaruta under trend 1 Ökat fokus på rättigheter.

28. Fokus på välfärdsteknologi (2010) s.12 www.nordicwelfare.org/filearchive/1/120515/ADHD_enk.pdf

29. Alltjämt olik! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning (2010)

TREND3
ÖKAD A
NDELÄL
DRE

Trend 3

Ökad andel äldre

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

I inledningen till FN-konventionen står att konventionsstaterna erkänner de värdefulla bidrag som personer med funktionsnedsättning kan ge till den allmänna välfärden och mångfalden i sina samhällen. Främjandet av deras mänskliga rättigheter erkänns vara av betydelse för den sociala och ekonomiska utvecklingen av samhället.

19

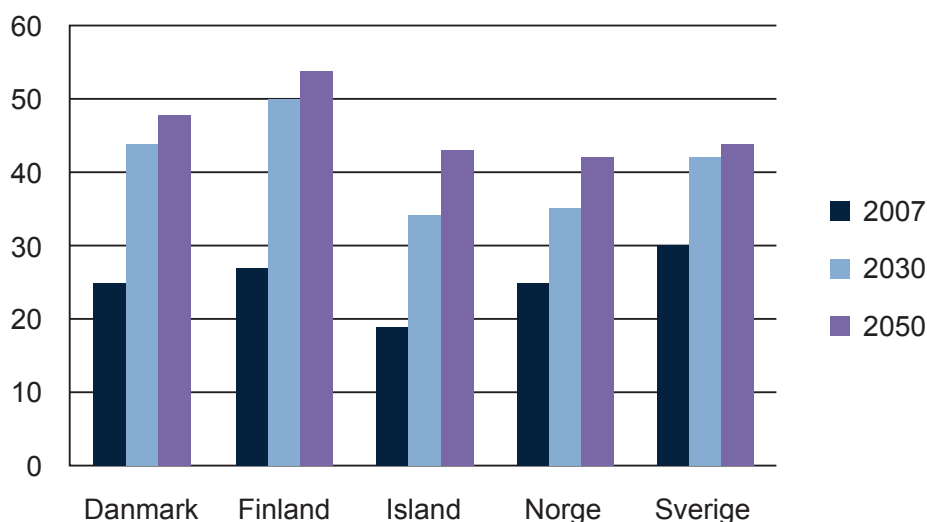
BESKRIVNING

Under kommande årtionden står de nordiska länderna liksom andra industrialiserade länder inför en demografisk utmaning. Antalet äldre förväntas stiga och de yrkesaktiva grupperna minska.³⁰ Bättre behandlingsformer och bättre generell hälsa i befolkningen gör det sannolikt att fler kommer leva längre.

Det förväntas att fler kommer att leva vidare med komplexa och sammansatta diagnoser. Eftersom andelen personer med funktionsnedsättning ökar i takt med ökad ålder kommer sannolikt en större del av befolkningen att ha funktionsnedsättning i framtiden.³¹

EXEMPEL

Figur 1: Ökad andel äldre i de nordiska länderna

Prognos över antalet personer 65 år och äldre som procent av antalet personer 20–65 år. Uppgifter hämtade från: Nordisk Socialstatistisk Kommitté (NOSOSKO) och Eurostat.

Förhållandet mellan befolkningen i yrkesaktiv ålder (20 till 64 år) och äldre personer (över 65 år) är av väsentlig vikt för finansiering av pensioner, välfärdsutbud och hälso- och sociala tjänster. I de nordiska länderna utgör äldre personer 29 procent av befolkningen i yrkesaktiv ålder (den så kallade äldrekvoten, se faktaruta för förklaring). Den procentuella andelen är nästan densamma i EU (28

30. *Fremtidens Velfærd – vores valg*, Finansministeriet, 2006

31. OECD (2010) s.37

32. Nordisk statistisk årsbok 2011 s.38

procent i EU-27). År 2030 förväntas andelen äldre uppgå till 42 procent i de nordiska länderna. Ökningen förväntas dock vara mindre än för genomsnittet i EU.³²

ÄLDREKVOTEN

För att beräkna och prognostisera de demografiska förändringarna i våra samhällen använder sig forskare och fackkunniga av olika mått. Ett av dessa är den så kallade äldrekvoten där andelen äldre över 65 år beräknas i förhållande till den yrkesaktiva befolkningen 15–64 år. Med detta mått kan sedan jämförelser i tid och mellan länder bli möjlig. Tanken är att en balans bör råda mellan antalet personer som är försörjare och mellan de som blir försörjda.

De demografiska förändringarna skiljer sig inte bara i förhållande till EU-länderna utan också mellan de olika nordiska länderna. Figur 1 visar att andelen äldre personer förväntas att öka mest i Finland och Island. Island har dock en mycket lägre andel äldre i utgångsläget. Sverige och Norge förväntas få den lägsta ökningen av äldre fram till år 2050.

Om cirka 30 år beräknas antalet personer i den danska befolkningen som är äldre än 65 år att ha ökat med närmare 60 procent.³³ Enligt prognoserna kommer den årskull som går i pension 2040 att vara större än den som kommer in på arbetsmarknaden. Det kommer leda till att antalet personer utanför arbetsmarknaden kommer att överstiga antalet personer på arbetsmarknaden.³⁴

I Norge är idag ungefär en tredjedel av befolkningen över 62 år, om 10 år beräknas andelen ha ökat ungefär 40 procent. Den största ökningen av äldre över 80 år kommer dock att ske från 2025 och framöver. Eftersom en betydlig del av resurserna i omsorgssektorn är knutet till åldersgruppen över 80 år, har Norge nu ett «andrum».

Demografiskt sett är Norge ett av de länder i Europa som har minst dramatiska förändringar i befolkningens ålderssammansättning. Det beror på att Norge redan genomgått dessa förändringar och för att Norge har ett högre födslotal.³⁵

73 svenska kommuner beräknas ha en försörjningsbörda³⁶ över 2,5 redan i år 2012. Det innebär att varje person i arbete ska försörja sig själv och minst en och en halv person till. Tre år senare, 2015 är det över 100 kommuner som har en ansträngd försörjningsbörda på eller över den här nivån. Det är jämförbart med hur kommunernas läge var under 90-talskrisens värsta år.³⁷

Under de närmsta 25 åren förväntas Finland ha den starkaste tillväxten av den demografiska försörjningsbördan bland de nordiska länderna.³⁸ Hälften av den vuxna befolkningen (personer över 20 år) i Finland förväntas vara 65 år eller äldre år 2030.³⁹ För att komma tillrätta med det förväntade ökade trycket på den offentliga budgeten planeras det för en höjning av pensionsåldern i alla nordiska länder. Finland är ett av de länder som ligger i framkant med dessa reformer. Andelen äldre i befolkningen ska dock vägas gentemot födelsetal och invandring som också påverkar den demografiska sammansättningen. Här har de nordiska länderna ett bättre läge än många andra länder. Förväntad hälsa bland de äldre är också av betydelse.

KONSEKVENSER

Trots att det finns forskning som visar att äldre i hög grad kan bevara sin hälsa och fysik⁴⁰ förväntas förändringarna i den demografiska sammansättningen påverka framtida utgifter för den offentliga hälso- och servicesektorn. Enligt den svenska Långtidsutredningen behöver en större andel av befolkningen arbeta eller så behövs skattehöjningar eller andra avgifter införas för att klara det ökade trycket på de offentliga utgifterna i framtiden.⁴¹ Pensionsåldern kan också komma att höjas.

Samtidigt som många äldre idag har en bättre hälsa än tidigare generationer så har den medicinska, tekniska och sociala utvecklingen inneburit att fler människor med funktionsnedsättning lever längre och därmed blir äldre. Gränserna mellan personer med funktionsnedsättning och äldre kommer att bli mer flytande. Det kan i sig medföra utmaningar på välfärdssystemet då behoven av välfärdstjänster kan skilja sig väsentligt mellan de två målgrupperna.

Den demografiska förändringen skapar en särskild utmaning i förhållande till behovet av omsorgsmedarbetare. Arbetskraftsbrist är en aktuell problemställning inom vård och omsorg av de äldre, där det förväntas att en mycket stor andel av omsorgsmedarbetarna går i pension under det kommande årtiondet.⁴²

De demografiska förändringarna skapar ett ökat behov av hjälpmedel. Fler brukare kan skapa större efterfrågan och ökat utbud av produkter och lägre prisnivåer. Den tekniska utvecklingen kan stimuleras och bidra till nya lösningar som kan gynna personer med funktionsnedsättning. Förhoppningen är att fler kommer att kunna bo kvar hemma längre och brukarens behov av trygghet, säkerhet och självständighet tas tillvara.

På grund av en ökad andel äldre kan tillgänglighetsaspekter bli allt viktigare, det kan till exempel gälla privatbostäder och publika byggnader. Det blir viktigare att ta hänsyn till tillgänglighet på ett tidigt stadium vid ny- och ombyggnationer för att minska höga anpassningskostnader i efterhand.

En större grupp äldre innebär en starkare väljargrupp som det blir allt viktigare för politikerna att tillfredsställa. Frågor som tillgänglighet, bättre vård och offentlig service kan komma mer i fokus.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att koordinera och prioritera insatser mellan olika sektorer
- Att hantera den ökade pressen på fler tillgängliga bostäder och se till att befintliga byggnader blir tillgängliga
- Se till att plan- och bygglagar innehåller tillgänglighetskrav när det gäller boende
- Att tydliggöra att funktionshinderpolitik handlar om aktiv delaktighet i alla livsfaser
- Att säkerställa att det utbildas tillräckligt med sjukvårds- och omsorgsmedarbetare för att ta hand om de ökande behoven inom hälso- och sjukvården

33. Nyt fra Danmarks Statistik nr. 205, 4 maj 2011
34. Fremtidens Velfærd – vores valg, Finansministeriet, 2006, kap. 3.
35. NOU 2011:11 Innovasjon i omsorg, Helse- og omsorgsdepartementet s.26–27
36. Försörjningsbördan är kvoten mellan den del av befolkningen som inte är i arbetsför ålder och den del som befinner sig i arbetsför ålder.
37. DN 21 februari 2011
38. 20–64 år
39. Nordisk statistisk årsbok 2011 s.38
40. SFI Det Nationale Forskningscenter for velfærd, projekt om handicap og aldring, Tine Rostgaard og Steen Bengtson
41. Långtidsutredningen 2008. SOU 2008:105
42. Tine Rostgaard (2011), Send flere varme hænder – migration som løsning på arbejdskraftsmanglen i ældreplejen

TREND 4

ÖKAD K

ONKUR

RENS O

M RESU

RSE RNA

Trend 4

Ökad konkurrens om resurserna

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

I inledningen till konventionen står att konventionsstaterna ska betona betydelsen av att integrera frågor om funktionshinder som en väsentlig del i relevanta strategier för hållbar utveckling.

23

BESKRIVNING

Färre behöver försörja fler, skattebasen riskerar att minska samtidigt som förutsättningarna på den internationella arenan förändras. Länder som tidigare stått för ekonomisk stabilitet och borgat för balans i de internationella finanssystemen skakas nu i grundvalarna. 2008 hade USA en bolånekris som gav upphov till en internationell finanskris. Redan 2009 blev krisens följdverkningar tydliga i Europa, bland annat i form av kraftigt stigande arbetslöshet.

EXEMPEL

Även de nordiska länderna drabbades när den globala finanskrisen spred sig. Finanskrisen gav snabbt en tydlig nedgång i Finlands exportsektor medan för Sveriges del gav krisen lika hastigt utslag med stigande arbetslöshet.⁴³ Ekonomierna i Norden kännetecknas av en stor öppenhet mot världsmarknaden men också av en stark konkurrenskraft. Den internationella öppenheten gör de nordiska ekonomierna mer utsatta för svängningar i det världsekonomiska läget men på grund av den relativt starka konkurrenskraften står vi bättre förberedda att hantera kriser än många andra länder.

De nordiska ländernas konkurrenskraft utmanas nu inom ett flertal områden. Traditionellt sett har regionen haft fördelar när det kommit till forskning och utveckling. Vi har haft tillgång till kompetent och prisvärt humankapital, sofistikerad/specifik efterfrågan och dynamiska kluster av specialiserade företag och universitet. Men i Kina och Indien växer nu liknande miljöer upp, och med än mer konkurrenskraftiga villkor.⁴⁴

Med ökad konkurrens på världsmarknaden blir det ännu viktigare att hålla ordning på de nationella resurserna. Kraven på resurseffektivitet har ökat inom både privat och offentlig sektor. I förhållande till situationen för personer med funktionsnedsättning kan det här ses genom ökade budgetbegränsningar kopplade till olika hjälpmedel. För den som har ett större behov än standardutbudet ökar ansvaret att själv stå för merkostnaden. I Sverige får personer med funktionsnedsättning stöd och hjälpmedel enligt LSS, Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade. Ökad konkurrens om resurserna kan innebära att bedömningen av vilka som berättigas stöd och hjälpmedel blir strängare. Antalet timmar som en person berättigas stöd för kan också komma att skäras ned när kommunen vill spara.

⁴³. Global Pressure – Nordic Solutions (2010)
⁴⁴. Global Pressure – Nordic Solutions (2010)

Ändrade demografiska förhållanden påverkar också de ekonomiska förutsättningarna. Befolkningen växer i alla nordiska länder och skapar nya utmaningar. Enligt de senaste befolkningsprognoserna förväntas befolkningen inom de närmaste 25 åren öka med 27 procent i Norge och 21 procent på Island. I övriga nordiska länder förväntas ökningen ligga runt 10 procent. Förutom att befolkningen ökar i antal ökar också andelen äldre i befolkningen och andelen personer i arbetsför ålder minskar.

Arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning är hög trots att många vill och kan arbeta.⁴⁵ Andelen personer med funktionsnedsättning som försörjs via bidrag är högre i Norden än de flesta andra OECD-länder.⁴⁶

Idag finns en mängd hjälpmedel och lösningar för att förenkla vardagen för personer med funktionsnedsättning. Människor har blivit mer medvetna om vilka möjligheter som finns och kräver också i större grad att få ta del av dem. Grupper ställs emot varandra när resurserna är begränsade.⁴⁷

KONSEKVENSER

I framtiden kan vi räkna med att konkurrensen på världsmarknaden ökar i takt med att fler länder blir konkurrenskraftiga. Det blir allt viktigare för enskilda länder att kunna anpassa sig efter skiftande omständigheter på världsmarknaden.

Den hårdnade konkurrensen om resurserna kan innebära att vi i högre utsträckning kontrollerar våra offentliga och privata resurser och vi blir bättre på att göra investeringar som är lönsamma på längre sikt. Det här kan gynna vissa grupper av personer med funktionsnedsättningar för vilka det är tydligt att tidiga insatser lönar sig på sikt.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning kräver en progressiv implementering. Alla nordiska länder har ratificerat konventionen eller förbereder sig för att göra det, men de ekonomiska resurserna kan utgöra en begränsning.

I tider av ekonomiska åtstramningar kan samarbeten på tvärs över sektorsgränser uppstå för att uppnå en högre resurseffektivitet och måluppfyllnad. Tekniska och innovativa lösningar kan komma att uppmuntras i högre utsträckning för att tackla gamla utmaningar på ett nytt sätt.

En ökad konkurrens om resurser innebär ett ökat behov av prioritering mellan olika behov och önsningar. Det kan leda till en fördjupad debatt om vilka värden vi tycker är viktiga i vårt samhälle och hur vi vill ha det i framtiden.

Grupper kan komma att ställas mot varandra när det gäller dyra läkemedel, vård eller hjälpmedel, såsom hörselteknisk utrustning. I Sverige erbjuder många landsting endast de mest grundläggande hjälpmedel utan kostnad. Om användaren har behov av en annan typ av hjälpmedel eller ytterligare hjälpmedel får han eller hon bekosta det själv. Ibland blir det höga belopp för individen.⁴⁸

En ökad konkurrens om resurserna kan innebära att insatser som blir verkningsfulla för många prioriteras framför insatser som gynnar några få. Frågan om generell tillgänglighet i samhället kan öka i aktualitet på grund av fler äldre. En ökad tillgänglighet kan hjälpa många. Om tillgängligheten ökar kan enskildas behov av stöd minska.

En växande del av den tidigare offentliga verksamheten läggs ut på privata aktörer som ett försök att hantera åtstramningarna inom de gemensamma resurserna. Det skapar förutsättningar för en ökad privat tjänstemarknad inom vård och omsorg liksom att frivilliginsatser uppmuntras i högre utsträckning.⁴⁹

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att det offentliga lyckas koordinera och prioritera insatser mellan olika sektorer
- Att samhället bibehåller principen om kompensation (till exempel högkostnadsskydd)
- Att se till att stimulera till frivilliga insatser och att fler arbetar längre
- Att få till en ökad acceptans och heterogenitet i arbetslivet där fler får plats och ges möjlighet att bidra utifrån sin förmåga
- Att hantera en progressiv implementering av konventionen i relation till ekonomiska begränsningar
- Att visa på att tillgänglighet är lönsamt och ett effektivt användande av resurser som kan spara på resurser jämfört med individuell anpassning

45. I Sverige har Statistiska centralbyrån (SCB) undersökt sysselsättningsgrad för personer med funktionsnedsättning med och utan nedsatt arbetsförmåga. I SCB:s statistik visade det sig att personer med funktionsnedsättning och utan nedsatt arbetsförmåga hade en högre sysselsättningsgrad än gruppen personer utan funktionsnedsättning. Bilden bör problematiseras och liknande undersökningar saknas för närvarande i de övriga nordiska länderna. (Se Funktionshinderades situation på arbetsmarknaden – 4:e kvartalet 2008)

46. *Sickness, Disability and Work* (OECD 2010) och OECD (2010) s.51

47. För problematisering se till exempel intervju med Center for Likabehandling s.73–74 eller med HSO s.75–77 i Fokus på Handikappolitik.

48. Veteranen 9 sept 2011

49. NOU 2011:11 s.23

TREND 5 ÖKAD M ARKNA DSORIE NTERIN G

Trend 5

Ökad marknadsorientering/ kommersialisering

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

I inledningen till konventionen står det att konventionsstaterna erkänner betydelsen av individuellt självbestämmande och oberoende för personer med funktionsnedsättning, däribland friheten att göra egna val.

27

BESKRIVNING

Fler tjänster och marknader öppnas för både offentliga och privata utförare och leverantörer. Upphandling av varor och tjänster ska ske på marknadsliknande villkor. Regelverk för offentlig upphandling reglerar offentliga aktörers uppköp av tjänster från externa leverantörer och finns i samtliga nordiska länder. Skolverksamhet, äldreboende och allt fler vårdinrättningar drivs i privat regi.

EXEMPEL

I början av 1990-talet blev det lättare för kommuner i Norden att köpa tjänster från privata leverantörer. Från att i första hand vara tjänsteproducenter har kommunerna i stället blivit inköpare av tjänster. Kommunernas ansvar för organisering och övervakning har ökat och den statliga styrningen då offentliga medel öronmärktes för vissa ändamål har minskat i utsträckning.⁵⁰

För bara tio år sedan blev knappt en femtedel av de kommunala uppgifterna utförda av privata verksamheter i Danmark. Idag är motsvarande siffra en fjärdedel och om de senaste planerna går igenom så kommer närmare en tredjedel av kommunernas uppgifter att utföras i privat regi under 2015.⁵¹

En ny NOU-rapport menar att *kommersialisering* är en av fem huvudsakliga utvecklingstendenser inom den norska omsorgssektorn. Med begreppet kommersialisering menas «Från offentlig till privat tjänsteproduktion; privata leverantörer, konkurrens, fritt kundval och delvis privat finansiering.»⁵²

I EES-avtalet⁵³, där alla nordiska länder ingår, finns gemensamma regler för bland annat offentlig upphandling och konkurrens i de europeiska staterna.

I Sverige har de fyra största aktörerna inom äldreomsorg 70 procent av marknadsandelarna. En ny svensk rapport menar att anledningen är att privatiseringen som inleddes på 1990-talet med storskaliga upphandlingar och priskonkurrens gynnade dem.⁵⁴

Privatiseringen har gått hand i hand med ökad valfrihet bland offentligt finansierade varor och tjänster för medborgarna. *Kundval* har blivit en del av både äldreomsorgen och tjänster för personer med funktionsnedsättning i de nordiska länderna. Kundval förknippas ofta med ett ökat inslag av

50. Kouvonen, Petra (2012): *Foster Care Partnerships in Finland 1990–2010: From Social Task to Ensuring Better Market Share? In Law and Childhood Studies. Current Legal Issues, Volume 14.* (eds.) Michael Freeman. London, Oxford University Press, 487–506.

51. *Fremtidens velfærd – i krydsfeltet mellem det offentlige og private*, publicerat 9 mars 2012, Wier, Mette; Ole Helby Petersen och Karsten Vrangbæk.

52. NOU 2011:11 *Innovasjon i omsorg*. Oslo 2011 s.37–38, s.154.

53. Norge, Island och Lichtenstein ingår tillsammans med EU-länderna i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES). Området är ett frihandelsområde som ger tillträde till en inre marknad.

54. Laura Hartman (red.) (2012) *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* SNS Förlag

brukarinflytande, till exempel att man får välja om den offentligt finansierade hemhjälp ska utföras av en offentlig eller privat aktör. Tanken är att vården ska bli mer kostnadseffektiv och att vårdtagarna ska få ett större inflytande över den egna vårdsituationen.⁵⁵

Offentlig upphandling ska garantera att alla aktörer ges samma chans till att leverera en tjänst eller vara till det offentliga. Konkurrensen mellan leverantörerna ska säkerställa ökad effektivitet och ett lägre pris för det offentliga. Norska staten köpte år 2010 in varor och tjänster för 159 miljarder norska kronor och de norska kommunerna köpte in för 145 miljarder norska kronor. Inköpen gäller allt från privata hälsotjänster, byggandet av offentliga lokaler, bilar och maskiner till försvarsmaterial och skolbänkar.⁵⁶

En baksida med upphandling kan vara att det leder till ökad byråkrati och kräver en kompetens som inte finns i dagsläget. Enligt en artikel i Aftenposten beräknas offentliga upphandlingar i Norge ha gett upphov till spill av offentliga medel på mellan 30 till 45 miljarder norska kronor. Ett sätt att minska onödiga kostnader är att den offentliga sektorn blir bättre på att upphandla. Många kommuner och myndigheter genomför dock inte tillräckligt många upphandlingar för att skaffa sig den erfarenhet som krävs.⁵⁷

Enligt en finsk rapport har förändringarna inom den offentliga sektorn inneburit ökad regional differentiering av det offentliga tjänsteutbudet på ett sätt som kan äventyra principen om lika vård och omsorg för alla.⁵⁸ Även i Sverige har regionala skillnader inom den offentliga vården uppmärksamats på senare tid. Det är dock inte alls säkert att dessa kan kopplas samman med den ökade marknadsorienteringen.⁵⁹

KONSEKVENSER

Syftet med ökad konkurrensutsättning inom vård och omsorg är att bland annat uppnå ökad resurseffektivitet och ökad tillfredsställelse hos mottagarna. Kunskapen om konkurrensens konsekvenser för personer med funktionsnedsättning är dock bristfällig, enligt en svensk forskningsantologi. Den forskning som finns visar inte på några entydiga effekter av konkurrensutsättning och kundvalsmodeller vare sig när det gäller kostnader eller kvalitet.⁶⁰

Risken finns att de pengar det offentliga sparar in genom en upphandlingsprocess går åt till att sköta kontrollprocessen. Med ökade satsningar på upphandlingskompetens samt förenkling av regelverken kan de negativa konsekvenserna minskas.

Upphandlarna ställer ofta många och precisa krav på leverantörerna och i samband med pressade prisnivåer kan det bli svårt för mindre aktörer att stå sig i konkurrensen. Större producenter kan med stordriftsfördelar pressa ned priser. De kan också lättare operera över landsgränser och uppnå marknadsdominans.

Ökad möjlighet att själv välja bland tjänsteutförare ger brukare ett större inflytande över den egna situationen. Men ökad valfrihet innebär också ett ökat ansvar och inflytande för brukaren. Brukarna förväntas också ha ett tillräckligt

kunnande för att göra medvetna och adekvata val av tjänsteleverantörer eller producenter. Det kan missgynna resurssvaga grupper och på sikt bidra till ökade klyftor mellan personer med funktionsnedsättningar.

Vård och omsorg utsätts för ökad medial granskning då den bedrivs av privata utförare. Det kan leda till högre krav på tjänsteproducenterna och ökad kvalitet för brukarna.

Vikten av att det offentliga utökar sin kontrollfunktion blir större. I längden kan det förenkla för den offentliga sektorn att ställa högre krav på utförandet då kontroll- och utförarkompetensen delas upp mellan olika parter.

Upphandling av tjänster kan innebära att leverantörer ofta byts ut. I och med detta finns det en risk att långsiktigheten i tjänsteutbudet försvagas vilket kan ge ökad osäkerhet för brukarna. Samtidigt ges möjligheten att byta ut en producent då denne misskött sig.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att samma regler ska gälla oavsett utförare
- Att tillsynen är anpassad till en marknad där det finns fler olika utförare och verksamheter
- Att vi sörjer för ett system som tillvaratar olika individuella behov
- Att det offentliga blir duktiga kravställare och duktiga beställare

55. Kundval för äldre och funktionshindrade i Norden, Konsumentperspektivet, TemaNord 2005:507, Per Gunnar Edebalk och Marianne Svensson

56. Byråkrati og kunnskapsmangel koster milliarder, artikel i Aftenposten 23 april 2012.

57. Byråkrati og kunnskapsmangel koster milliarder, artikel i Aftenposten 23 april 2012.

58. Kouvonen, Petra (2012)

59. Stora skillnader i cancervården DN:s nätupplaga 30 aug 2011

60. Laura Hartman (red.) (2012)

TREND 6

FORTSA

TT UTAN

FÖRSKA

PI SKOL

AN

Trend 6

Fortsatt utanförskap i skolan

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:
Genom artikel 24 (Utbildning) erkänner konventionsstaterna rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning. För att verkliga den här rätten ska konventionsstaterna säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till en kostnadsfri och inkluderande grundutbildning på lika villkor som för personer utan funktionsnedsättning.

BESKRIVNING

I alla nordiska länder har elever rätt till lika möjligheter för lärande och tillgång till en skola i sin närhet.⁶¹ Bristande anpassning av läromedel och låg tillgänglighet i skolbyggnader och utemiljö försvårar för en skola för alla.

Många barn och unga med funktionsnedsättning segregeras helt eller delvis genom specialundervisning i egna klassrum och grupper.⁶² Flera hänvisas till skolor i andra områden än närområdet.

EXEMPEL

För många elever skapar bristande anpassning av undervisning, läromedel och den fysiska tillgängligheten i skolans lokaler en barriär mot deltagande i klassrummet och på rasten.⁶³ Den nya tekniken kan dock hjälpa barn och unga att i högre utsträckning att ta sig över barriärer i det konventionella utbildnings-systemet. På så sätt finns ökad chans för inkludering och de lär sig använda hjälpmedel som också kan vara till hjälp för de unga i arbetslivet.⁶⁴

I alla nordiska länder sker en utskiljning av barn med olika funktionsnedsättningar inom den ordinarie skolan och klassen. Syftet är att ge extra undervisningsstöd till de elever som behöver det, men samtidigt innebär det en uppdelning av eleverna. Utmaningen ligger i att balansera extra undervisningsbehov med behov om social delaktighet.

För några elever kan en specialanpassning av skolan eller skolgången dock vara den bästa lösningen för att säkra en god utbildning, till exempel för barn som är dövblinda.

Omfattningen av specialundervisning ökar ofta med stigande ålder. Närmare åtta procent av grundskoleleverna i Danmark⁶⁵, Finland⁶⁶ och Norge⁶⁷ hade specialundervisning under skoleåret 2008/09. Andelen pojkar som får specialundervisning är avsevärt högre än andelen flickor i de nordiska länderna.⁶⁸

61. Lov om grunnskolen og videregående opplæringa, §8-1.
62. Jansen, H., Nergaard, S.E. og Flaten, S.V (2006): I randsonen. Forekomst og organisering av smågruppetiltak for elever på ungdomstrinnet som viser problematferd og lav skolemotivasjon. Lillegården kompetansesenter, Utdanningsdirektoratet og Brandt, Synnøve S.: Til elevens beste? Noen lærere og foreldres synspunkter på og vurderinger av spesialundervisning etter enkeltvedtak. Arbeidsnotat 39/2006 NIFU STEP
63. Faktaark skole, Norges Handikapforbund 2010
64. Se till exempel projekten Teknikstöd i skolan och Vägar till arbete på Hjälpmedelsinstitutets hemsida www.hi.se
65. UNI-C Statistik & Analyse. Spesialundervisning i folkeskolen skoleåret 2008/2009
66. Statistiskcentralen Finland - Tabellbilaga 1. Grundscolelever som överförts till spesialundervisning 1995-2010
67. Riksrevisjonens undersøkelse om spesialundervisning i grunnskolen. Dokument nr. 3:7 (2010-2011)
68. Riksrevisjonens undersøkelse om spesialundervisning i grunnskolen. Dokument nr. 3:7 (2010-2011), UNI-C Statistik & Analyse. Spesialundervisning i folkeskolen skoleåret 2008/2009 og Flickor, pojkar, individer - om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling. SOU 2010:99, s.121

KONSEKVENSER

Inkludering i skolan är viktigt både för lärandet och för ett aktivt deltagande och en känsla av gemenskap i skolan och på fritiden.

Många barn och unga med funktionsnedsättning upplever ofta att de inte är en del av gemenskapen och känner sig utanför klassen och kompisgäng.⁶⁹ Bristande umgänge med andra i skolan och på fritiden kan bidra till dålig trivsel, ensamhetskänsla, isolering och bristande socialt lärande. Det här kan påverka självbilden, bilden av skolan, lärandet och identitetsutvecklingen, samt förstärka uppfattningen av att man är annorlunda.⁷⁰

Skolvardagen är för flera barn och unga den enda arenan där de möter och umgås med jämnåriga. Skolan är viktig för utveckling av social tillhörighet och identitet. Utanförskap i skolan påverkar också deltagandet i fritidsaktiviteter. När barnet blir äldre verkar det som att segregeringen ökar av unga med funktionsnedsättning också på fritidsarenan – parallellt med ökad segregering i skolan.⁷¹

Barn och speciellt unga med funktionsnedsättning deltar i mindre grad än barn och unga generellt i organiserade fritids- och idrottsaktiviteter. Enligt undersökningar från Danmark⁷² och Norge⁷³ umgås också ungdomar med funktionsnedsättning i något mindre grad med jämnåriga i jämförelse med ungdomar utan funktionsnedsättning. Bristande samvaro med jämnåriga kan göra det svårare att lära sociala spelregler och ingå sociala relationer.⁷⁴

Utanförskap i skolan och på fritiden kan fungera stigmatiserande på barn och ungas uppfattningar om att barn med funktionsnedsättning ska ha särlösningar. Det kan påverka deras uppfattningar om mångfald och tolerans inför det som är annorlunda. Skolan ska bidra till att alla får bästa möjliga grund för lärande genom hela livet. För att alla ska ha en möjlighet att lyckas, är det nödvändigt att hela utbildningssystemet förbättrar situationen för barn, unga och vuxna med behov av extra stöd.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att skapa medvetande kring att utanförskap i skolan kan riskera exkludering senare i livet
- Att verka för att öka kunskap i skolan om funktionsnedsättningar och om undervisning av elever med funktionsnedsättning
- Att förändra attityder hos personal, elever och föräldrar för att inkludera alla i skolan och på fritiden

Inkludering i skolan är viktigt
både för lärandet och en känsla av
gemenskap i skolan och på fritiden.

69. Løvgren, M
(2009) Unge
funksjonshem-
mede, selvilde,
sosial tilhørighet
og deltakelse i
fritidsaktiviteter,
NOVA

70. Grue, L
(2008) På
terskelen –
En undersøkelse
av funksjons-
hemmet
ungdoms sosiale
tilhørighet,
selvilde og
livskvalitet

71. Grue, L.,
(2006) Funk-
sjonshemning,
retorikk og
forståelse.

72. Steen
Bengtsson, Helle
Hansen og Maria
Røgeskov (2011)
Børn med en
funksjonsned-
sættelse og
deres familier,
SFI – Det
nationale
forskningscenter
for velfærd

73. Grue, L
(2001) Funk-
sjonshemmet
ungdom og
livskvalitet.

74. Steen
Bengtsson, Helle
Hansen og Maria
Røgeskov (2011)
Børn med en
funksjonsned-
sættelse og
deres familier,
SFI – Det
nationale
forskningscenter
for velfærd

TREND 7

FORTSA

TT UTAN

FÖRSKA

P PÅ AR

BETSMA

RKNAD

Trend 7

Fortsatt utanförskap på arbetsmarknaden

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

I artikel 27 om arbete erkänner konventionsstaterna rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning på lika villkor som för andra. Arbetsmiljön ska vara öppen, främja integration och vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.

35

BESKRIVNING

Många personer med funktionsnedsättning har en långt sämre position på arbetsmarknaden än personer utan funktionsnedsättning. För personer med psykisk funktionsnedsättning är chansen till arbete särskilt liten. Andelen personer med funktionsnedsättning som försörjs via bidrag är högre i Norden än de flesta andra OECD-länder. Trots en uppsjö av åtgärder och hjälpmedel kvarstår utanförskapet.

EXEMPEL

Innan finanskrisen var sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning i Norden runt 50 procent. Motsvarande siffra för personer utan funktionsnedsättning var 80 procent.⁷⁵

Att ha ett jobb är en grundförutsättning för social inkludering, men det är betydligt svårare för en person med funktionsnedsättning att få anställning än för en person utan funktionsnedsättning. Tekniska framsteg inom IKT och hjälpmedel skapar dock helt nya möjligheter för inkludering av personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden.

Arbetslöshetstalet mäts i förhållande till de personer som ingår i arbetsstyrkan. Många personer med funktionsnedsättning står utanför arbetsstyrkan, till exempel långvarigt sjuka. Det kan därför vara lite missvisande att lägga för mycket vikt vid på arbetslöshetstalet, men det kan beaktas i relation till annan information. I de nordiska länderna var arbetslösheten för personer med funktionsnedsättning i regel dubbelt så hög som för personer utan funktionsnedsättning år 2008.⁷⁶

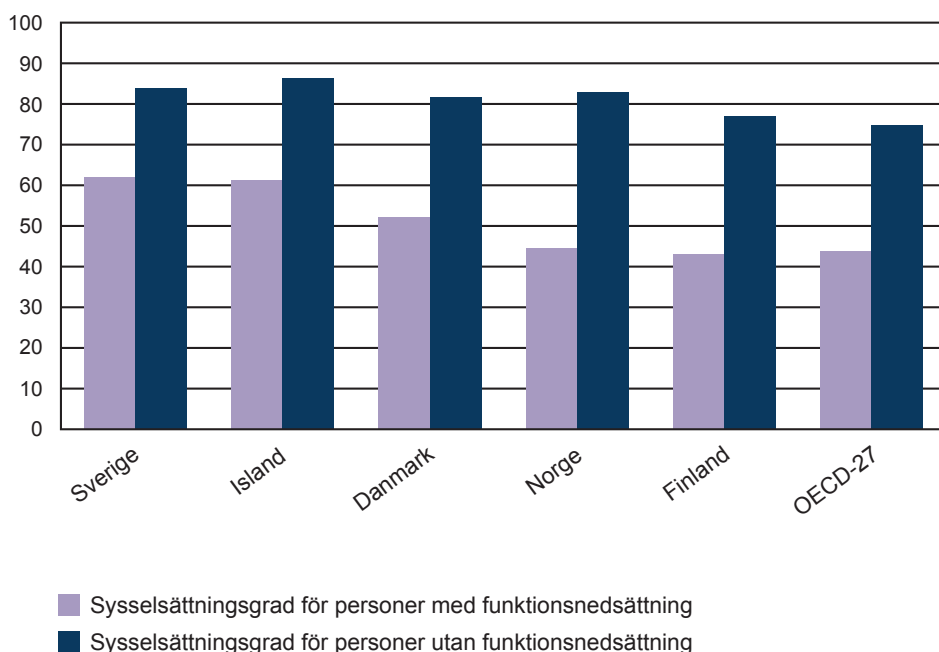
Statistiska centralbyrån (SCB) som för sysselsättningsstatistik i Sverige gör skillnad mellan personer med funktionsnedsättning med och utan nedsatt arbetsförmåga. I SCB:s rapport från 2008 framkom att personer med funktionsnedsättning men utan nedsatt arbetsförmåga har samma sysselsättningsgrad som personer utan funktionsnedsättning. Det innebär tyvärr också att personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga är i en än mer utsatt situation på arbetsmarknaden vilket inte uppmärksammades när de två gruppernas sysselsättningsstatistik blandades samman.⁷⁷

^{75.} OECD (2010) s. 50–51

^{76.} OECD (2010) s. 51

^{77.} Statistiska Centralbyrån (2009)

Figur 2: Sysselsättningsgraden för personer med och utan funktionsnedsättning i arbetsför ålder i de nordiska länderna och OECD

Källa: Egen bearbetning. Uppgifter hämtade från: *Sickness, Disability and Work (OECD 2010)*. Figur 2.1 *Employment rates of people with disability are low and have been falling in many countries.*⁷⁸

En relativt hög andel personer med funktionsnedsättning försörjs via bidrag i de nordiska länderna.⁷⁹ I Sverige och Norge var över 10 procent av befolkningen i arbetsför ålder mottagare av sjuk- och aktivitetsersättning eller liknande, och andelen har ökat sedan nittioalet. I Finland har trenden dock varit den motsatta, här har andelen på bidragsförsörjning i stället minskat.⁸⁰

Att studera vidare kan öka chanserna till arbete. Det gäller särskilt för personer med funktionsnedsättning. I Norge har sannolikheten för sysselsättning för personer med funktionsnedsättning beräknats vara hela två till tre gånger större för dem med högre utbildning än för de som endast hade grundskoleutbildning.⁸¹ Trots det hade personer med funktionsnedsättning i OECD:s sammanställning generellt sett en lägre utbildningsnivå än personer utan funktionsnedsättning. I Norden minskar dock glappet i de yngre åldersgrupperna.⁸²

Ett norskt projekt har studerat arbetssituationen för studenter på universitet och högskolor. Målgruppen var studenter med mindre synliga funktionsnedsättningar, så som ADHD och dyslexi. 72 procent av studenterna i projektet uppgav att de hoppat av utbildningen eller övervägt att göra det på grund av problem med anpassning av studiesituationen. 85 procent menade att de hade kunnat prestera bättre i studierna om studiesituationen varit bättre utformad.⁸³

Enligt en finsk studie använde arbetstagare med funktionsnedsättning dator i arbetet i högre grad än finländska arbetstagare i genomsnitt. Trots det var mindre än en tredjedel av de tillfrågade medvetna om vilka hjälpmedel som

fanns till buds när det gällde datoranvändning och IT-hjälpmedel. Även bland arbetsgivarna var kompetensen om hjälpmedel låg och endast ett fåtal kände till och än färre hade nyttjat de stöd som fanns för medarbetare med funktionsnedsättning.⁸⁴

En viktig anledning till varför personer med funktionsnedsättning inte får jobb i samma utsträckning som andra handlar om okunskap och fördomar. Flera av de nordiska regeringarna arbetar för att motverka negativa attityder mot personer med funktionsnedsättning i arbetslivet. Jämför till exempel den svenska kampanjen Se kraften eller specialfunktionen Job og Handicap i Danmark.⁸⁵

KONSEKVENSER

Personer med funktionsnedsättning får inte tillfälle att utnyttja sin utbildning och visa vad de kan. Att stå utan jobb kan bland annat påverka självkänslan negativt, innebära att man går miste om sociala kontakter och utebliven kompetensutveckling.

Att tillhöra en grupp som missgynnas på arbetsmarknaden kan göra att individer tappat modet att satsa på sig själva och sin kompetens, till exempel genom att inte söka eller genomföra högre utbildning.

När resurserna hos personer med funktionsnedsättning inte tas i bruk blir det kostsamt för individ och samhälle. Om fler personer kommer in på arbetsmarknaden minskar försörjningsbördan på de som är sysselsatta och det blir fler som hjälps åt att tillsammans försörja färre i samhället.

Att få ekonomiskt bidrag kan för många vara den enda möjligheten till försörjning men innebär samtidigt lägre inkomst och sänkt levnadsstandard för individen.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att få fler personer med funktionsnedsättning i arbetsför ålder i arbete
- Att motivera personer med funktionsnedsättning till utbildning
- Att skapa lika förutsättningar för alla som vill studera (lokaler, hjälpmedel etc.)
- Att förändra attityder hos arbetsgivare för att de ska se kompetens och inte hinder hos personer med funktionsnedsättning
- Att erbjuda arbetsgivare verksamhetsnära stöd och vägledning
- Att öka kompetensen om olika typer funktionsnedsättning och anpassning av arbetssituationen
- Att stärka personer med funktionsnedsättning till att söka arbete eller driva företag
- Att ta reda på vilka stöd som är de mest effektiva för att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna arbeta

78. Uppgifterna är från EU SILC-undersökningen 2007 eller senaste annan mätning före 2007, för Danmark och Norge är talen från AKU:s tilläggsundersökning 2005. Den relativa sysselsättningsgraden visar andelen sysselsatta med funktionsnedsättning i förhållande till sysselsatta utan funktionsnedsättning.

79. Tal för Island saknas.

80. OECD (2010) s.53–55

81. Funksjonshemning, utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse 2002–2005 (notat). Høyskolen i Bodø 2005.

82. OECD (2010) s.27

83. Unge funksjonshemmede (2012) s.18–19

84. Nevala red. (2010)

85. Hämtat från www.arbetsformedlingen.se/sekraften 3 april 2012 och www.bmhandicap.dk 3 april 2012

TREND 8

ÖKAD M

OBILIT

ET

Trend 8

Ökad mobilitet

Från FN-konventionen för personer med funktionsnedsättning:

I artikel 18 (Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap) erkänner konventionsstaterna rättigheten till fri rörlighet och medborgarskap för personer med funktionsnedsättning på lika villkor som för andra.

39

BESKRIVNING

Människor förflyttar sig i högre utsträckning, både inom det egna landet men också utanför landet. Det här gäller både turism och för studier och arbete.

EXEMPEL

Under de senaste decennierna har infrastrukturen byggts ut och möjliggjort för fler att färdas snabbare och enklare. Från år 2009 till 2010 ökade det totala resandet i Sverige med 3 procent.⁸⁶ I Danmark har den samlade persontransporten ökat från cirka 69 000 resor per år 1990 till 77 000 resor år 2010.⁸⁷ I Norge har antalet passagerare i kollektivtrafiken ökat med 17,8 procent mellan 2004 och 2010.⁸⁸ I Sverige har resandet med kollektivtrafik ökat med 19 procent under det senaste decenniet.⁸⁹

I Norden har antalet årliga tågpassagerare ökat i samtliga länder med 10–20 procent mellan 2004⁹⁰ och 2010. Totalt färdades närmare en halv miljard resenärer på de nordiska järnvägarna år 2010.⁹¹

Ökad konkurrens inom flygsektorn har pressat ned priserna och möjliggjort för fler att ha råd att flyga oftare. Enligt internationella analyser förutspås turism och resande att öka med cirka fem procent årligen i Sverige från idag och fram till 2020.⁹² I Finland har antalet utländska turister som besöker landet ökat med omkring en miljon resenärer mellan 2007 och 2011.⁹³

Samarbetet inom Norden och EU innebär att allt fler gränshinder undanröjs för att förenkla för människor att färdas över gränserna för att arbeta, studera och bo. De nordiska länderna har sedan 1950-talet haft passfrihet och förenklade regler för att studera och arbeta i ett annat nordiskt land. Nu finns långtgående planer om att göra det ännu enklare att ta bort än fler av gränshindren.

Goda pendlingsmöjligheter öppnar upp lokala arbetsmarknader för allt större regioner, ibland över landsgränserna. Arbetspendlingen mellan de nordiska länderna är betydande. Den första nordiska pendlarkartan presenterades 2001 och sedan dess har den landsöverskridande pendlingen stadigt ökat. Under 2006 pendlade sammanlagt 44 000 personer över landsgränserna inom Norden.⁹⁴ De största pendlingsströmmarna år 2008 gick från Sverige till Norge och från Sverige till Danmark. Storleken på dessa var 26 000 respektive 21 000 arbetspendlare.⁹⁵ Tillgängliga uppgifter för pendling till och från Finland eller mellan Danmark och Norge saknas.

86. Lokal- och regionaltrafik 2010, Trafikanalys Statistik 2011:19

87. Danmarks statistik www.statistikbanken.dk/PKM1 Persontransport efter transportmedel og tid

88. Statistisk sentralbyrå Tabell: 06256: Kollektivtransport med buss, båt og bane. Hovedtall (val passagerare i 1000-tal)

89. Lokal- och regionaltrafik 2010, Trafikanalys Statistik 2011:19

90. Uppgifter för Norge gäller från år 2006.

91. Eurostats databas Railway transport – Total annual passenger transport (1000 pass.) (rail_pa_total)

92. Tourism in Sweden, Tillväxtverket

93. Statistikcentralen Resorna från utlandet till Finland ökade sommaren 2011 från Gränsintervjuundersökning 2011

94. Regional Development in the Nordic Countries 2010, Maria Lindqvist red., Nordregio 2010:2

95. Nordisk statistisk årsbok 2011 www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2011-001.

Många personer flyttar också till och från Norden. Ungefär 20 procent av migrationen i Norden består av att medborgare från ett nordiskt land flyttar till ett annat. Närheten till varandras språk och kultur, förenklade arbetsmarknadsvillkor mellan de nordiska länderna och liberala regler för studentutbyte bidrar till de stora mellannordiska migrationsströmmarna. Under 2010 migrerade över 426 000 personer totalt till och från de nordiska länderna.⁹⁶

KONSEKVENSER

Ökat resande och möjligheter till att resa kan leda till att arbetsgivare i högre grad förutsätter att de anställda snabbt och lätt ska kunna förflytta sig, till exempel till en konferens i en annan landsände eller i ett annat land. Om personer med funktionsnedsättning ska kunna resa i samma omfattning som övrig befolkning ställer det krav på tillgängligheten, annars finns det risk för att skillnaderna ökar.

Svenska myndigheten Folkhälsoinstitutet har visat att personer med funktionsnedsättning är mindre delaktiga i sociala sammanhang jämfört med övriga befolkningen.⁹⁷ Eftersom många av de sociala aktiviteterna kräver att man tar sig från det egna hemmet kan bristfälliga möjligheter att resa vara en av orsakerna till det lägre sociala deltagandet. Ofta krävs det att fler än ett trafikslag är anpassade för att personer med funktionsnedsättning ska kunna resa. Det är viktigt att se till hela resekedjan, från start till mål. Ibland står olika aktörer för olika delar av transportmedlen under en resa, till exempel mellan tåg, färdtjänst och en flygresor. Det kan skapa onödigt mycket administrativt arbete för den enskilde och gör att man kanske hellre stannar hemma.

Genom FN-konventionen har länderna förbundit sig att ta bort hinder som gör att personer med funktionsnedsättning inte har samma tillgång till transporter på lika villkor som personer utan funktionsnedsättning.⁹⁸ Nya direktiv på EU-nivå om ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning kan driva på förändringsarbetet för att öka tillgängligheten i kollektivtrafiken.

Ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning skulle i högre utsträckning än idag kunna användas som en konkurrensfördel för ökad turism. Den ökade andelen äldre ställer större krav på tillgängliga transportmedel och utmanar de befintliga lösningarna. Det legitimerar i högre utsträckning att fler resurser avsätts för att öka tillgängligheten för alla.

Studenter uppmanas i högre utsträckning än tidigare att läsa en eller ett par terminer utomlands genom europeiska och nordiska utbytesprogram. Studenter med funktionsnedsättning har samma rättigheter som studenter utan funktionsnedsättning. Det ställer krav på utbildningsanordnare, så att studenter med funktionsnedsättning kan studera utomlands på samma sätt som studenter utan funktionsnedsättning.

Att resa och flytta mellan de nordiska länderna innebär att man ibland stöter på gränshinder. För personer med funktionsnedsättning kan det bli särskilt besvärligt då ersättningar och assistens kan försvinna när en person reser eller flyttar över landsgränserna. Personer som är blinda eller har en synnedsättning

bromsas av karantänregler och kan tvingas lämna ledarhunden hemma vid resor till andra nordiska länder. De nordiska länderna arbetar dock med att förenkla förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att resa och flytta mellan de nordiska länderna i samma utsträckning som personer utan funktionsnedsättning.⁹⁹

Trots de hinder som kvarstår har utvecklingen gått framåt inom många områden, inte minst det tekniska, och idag är möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att resa inom och mellan länder fler än någonsin tidigare.

UTMANINGAR

Utmaningarna är

- Att skapa förståelse för betydelsen av tillgänglighet inom transportsektorn
- Att skapa sektorsövergripande samarbete för att hantera hela resekedjan
- Att följa upp lagar, föreskrifter och standarder med hänsyn på ökad tillgänglighet på regional, nationell och internationell nivå
- Att upphandlare har kompetens om tillgänglighet och ställer krav på utförarna
- Att identifiera och undanröja gränshinder som drabbar personer med funktionsnedsättning

96. Nordisk statistisk årsbok 2011 www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2011-001.
97. Boström, Gunnel (2008). Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland personer med funktionsnedsättning.
98. Trafikanalys (2012) Uppföljning av de transportpolitiska målen rapport 2012:4
99. Kamp mot hinder (2010)

Utmaningarna

Nedan presenteras utmaningarna från trenderna samlat under respektive trend.

TREND 1 ÖKAT FOKUS PÅ RÄTTIGHETER

- Att se till så att personer med funktionsnedsättning känner till och tar del av sina rättigheter
- Att se till att aktörer förstår och känner till vilka krav som ska tillgodoses vid universell utformning
- Att få gehör för universell utformning och att det är användbart för många (nödvändigt för några).
- Att lyckas utforma tjänster så att ett brett mångfaldsperspektiv verkligen beaktas i praktiken
- Att säkerställa att tillsyn och kontrollfunktioner finns och fungerar i praktiken

TREND 2 ÖKAD BETYDELSE AV IKT

- Att se till att viktiga samhällstjänster som digitaliseras är tillgängliga för alla
- Att säkerställa att det finns en god upphandlingskompetens när det gäller att ställa tillgänglighetskrav vid upphandlingar
- Att i utformningen av IKT beakta användbarhet, säkerhet och tillgänglighet
- Att säkerställa att det finns ett etiskt förhållningssätt i utvecklingen av välfärdsteknologiska lösningar
- Att genom utbildning och eventuell individuell anpassning utnyttja möjligheterna som ligger i existerande tekniska lösningar

TREND 3 ÖKAD ANDEL ÄLDRE

- Att koordinera och prioritera insatser mellan olika sektorer
- Att hantera den ökade pressen på fler tillgängliga bostäder och till exempel anpassa befintliga byggnader så att de blir tillgängliga
- Se till att plan- och bygglagar innehåller tillgänglighetskrav när det gäller boende
- Att tydliggöra att funktionshinderpolitik handlar om aktiv delaktighet i alla livsfaser
- Att säkerställa att det utbildas tillräckligt med sjukvårds- och omsorgsmedarbetare för att ta hand om de ökande behoven inom hälso- och sjukvården

TREND 4 ÖKAD KONKURRENS OM RESURSERNA

- Att det offentliga lyckas koordinera och prioritera insatser mellan olika sektorer
- Att samhället bibehåller principen om kompensation (till exempel hög-kostnadsskydd)
- Att se till att stimulera till frivilliga insatser och att fler arbetar längre
- Att få till en ökad acceptans och heterogenitet i arbetslivet där fler får plats och ges möjlighet att bidra utifrån sin förmåga
- Att hantera en progressiv implementering av konventionen i relation till ekonomiska begränsningar

- Att visa på att tillgänglighet är lönsamt och ett effektivt användande av resurser jämfört med individuell anpassning

TREND 5 ÖKAD MARKNADSORIENTERING/ KOMMERIALISERING

- Att samma regler ska gälla oavsett utförare
- Att tillsynen är anpassad till en marknad där det finns fler olika utförare och verksamheter
- Att vi sörjer för ett system som tillvaratar olika individuella behov
- Att det offentliga blir duktiga kravställare och duktiga beställare

TREND 6 FORTSATT UTANFÖRSKAP I SKOLAN

- Att skapa medvetande kring att utanförskap i skolan kan riskera exkludering senare i livet
- Att verka för att öka kunskap i skolan om funktionsnedsättningar och om undervisning av elever med funktionsnedsättning
- Att förändra attityder hos personal, elever och föräldrar för att inkludera alla i skolan och på fritiden

TREND 7 FORTSATT UTANFÖRSKAP PÅ ARBETSMARKNADEN

- Att få fler personer med funktionsnedsättning i arbetsför ålder i arbete
- Att motivera personer med funktionsnedsättning till utbildning
- Att skapa lika förutsättningar för alla som vill studera (lokaler, hjälpmedel osv)
- Att förändra attityder hos arbetsgivare för att de ska se kompetens och inte hinder hos personer med funktionsnedsättning
- Att erbjuda arbetsgivare verksamhetsnära stöd och vägledning
- Att öka kompetensen om olika typer funktionsnedsättning och anpassning av arbetssituationen
- Att stärka personer med funktionsnedsättning till att söka arbete eller driva företag
- Att ta reda på vilka stöd som är de mest effektiva för att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna arbeta

TREND 8 ÖKAD MOBILITET

- Att skapa förståelse för betydelsen av tillgänglighet inom transportsektorn
- Att skapa sektorsövergripande samarbete för att hantera hela resekedjan
- Att följa upp lagar, föreskrifter och standarder med hänsyn på ökad tillgänglighet på regional, nationell och internationell nivå
- Att upphandlare har kompetens om tillgänglighet och ställer krav på utförarna
- Att identifiera och undanröja gränshinder som drabbar personer med funktionsnedsättning

AVSLUT
NING

Avslutning

Det händer mycket inom det funktionshinderpolitiska området just nu. De nordiska länderna har ratificerat eller förbereder inför en ratificering av FN-konventionen för personer med funktionsnedsättningar. Under 2011 lanserades en norsk strategi för ökad sysselsättning för unga personer med funktionsnedsättning samt en finsk och en svensk strategi för genomförandet av funktionshinderpolitiken.

Samtidigt kan vi konstatera att utvecklingen inte går ensidigt framåt. Ökad konkurrens om resurserna innebär att gruppen personer med funktionsnedsättning riskerar att nedprioriteras till förmån för andra till synes mer brådskande uppgifter. Sysselsättningen för personer med funktionsnedsättning (och nedsatt arbetsförmåga) är fortsatt mycket lägre än för personer utan funktionsnedsättning.

Våra nordiska regeringar har skrivit under ambitionen om lika möjligheter till delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning som för personer utan funktionsnedsättning. Ett samhälle som omfamnar sina olikheter har allt att vinna framför ett samhälle som skapar exkludering och bidragsberoende. Mångfald föder kreativitet och det är något vi i de nordiska länderna behöver om vi ska stå oss i konkurrensen på världsmarknaden framöver.

De trender vi lyfter fram i den här omvärldsanalysen spänner över ett stort spektrum av områden som alla påverkar personer med funktionsnedsättning. Grundläggande förutsättningar för uppfyllandet av FN-konventionen börjar redan under skoltiden. Barn med funktionsnedsättningar ska få gå i skolan tillsammans med sina jämnåriga. De ska ha möjlighet till lärande i gemenskap med sina kamrater i klassrummet och samtidigt få tillgång till det extra stöd som de behöver.

Förlegade föreställningar om personer med funktionsnedsättning börjar att i högre grad ifrågasättas. Med en annalkande arbetskraftsbrist har vi inte råd att sortera bort människor på grund av funktionsnedsättning. Till synes problematiska utmaningar så som en förändrad demografi kan skapa nya möjligheter till inkludering och en bättre livskvalitet för vissa grupper. Större investeringar på universella lösningar kan minska behovet av enskild anpassning och även löna sig ekonomiskt i slutändan.

Genom att identifiera och analysera trender i omvärlden som kan påverka funktionshinderpolitiken och personer med funktionsnedsättning ökar vi chanserna för att lyckas med implementeringen av FN-konventionen.

REFER ENSLIS TA

Referenslista

- 70 procent av hushållen i Europa har tillgång till Internet (Publicerad 29 december 2010 på Internetstatistik.se)
www.internetstatistik.se/artiklar/70-procent-av-hushallen-i-europa-har-tillgang-till-internet/ (hämtat under fjärde kvartalet 2011)
- Alltjämt ojämlikt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, Socialstyrelsen (2010). Publicerad på www.socialstyrelsen.se
Hämtad under andra kvartalet 2012
- Arbetsförmedlingen, se kraften (kampanj)
www.arbetsformedlingen.se/sekraften (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Universell utforming (internetsida), www.universell-utforming.miljo.no/ (hämtat under första kvartalet 2012)
- Befolkning efter ålder 1900 – 2060 (åren 2010 – 2060: prognos), Statistikcentralen (2009). www.stat.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tau_001_sv.html (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Befolkningens brug af internet 2010, Danmarks Statistik (2011) www.dst.dk/pukora/epub/upload/15239/it.pdf (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Begreppet Design för Alla, (Artikel), Design för Alla, www.designforalla.se/templates/Page_____278.aspx (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Bengtsson, S., Cayuelas Mateu, N. och Høst, A. (2010) Blinde børn – integration eller isolation? Blinde børns trivsel og vilkår i hjemmet, fritiden og skolen, SFI
- Bengtsson, S., Hansen, H. og Røgeskov, M. (2011) Børn med en funktionsnedsættelse og deres familier, SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd
- Bildtolkning för synskadade, Post- och telestyrelsens hemsida www.pts.se/sv/Funktionshinder/Utvecklingsprojekt/Avslutade-utvecklingsprojekt/Bildtolkning-for-synskadade/ (hämtat under första kvartalet 2012)
- Boström, Gunnel (2008). Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland personer med funktionsnedsättning
- Brandt, Synnøve S., Til elevens beste? Noen lærere og foreldres synspunkter på og vurderinger av spesialundervisning etter enkeltvedtak. Arbeidsnotat 39/2006 NIFU STEP
- Byråkrati og kunnskapsmangel koster milliarder, artikel i Aftenposten 23 april 2012 (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Dahlberg, A. och Törnell, B., Trender i handikappolitikens omvärld. Handisam 2009
- Dahlberg, A., Pettersson, E. och Melich, A-K., Omvärldsanalys – Trender, konsekvenser och utmaningar för handikappolitiken, Handisam 2008
- Direktiv 2000/78/EG. EG-direktiv från EU-kommissionen (pdf-dokument). Hämtat från <http://eur-lex.europa.eu> (hämtat under fjärde kvartalet 2009)
- Direktiv 2001/85/EG och direktiv 2003/24/EG. EG-direktiv från EU-kommissionen (pdf-dokument). Hämtade från <http://eur-lex.europa.eu> (hämtat under fjärde kvartalet 2009)
- Direktiv 2006/1107/EG. EG-direktiv från EU-kommissionen (pdf-dokument) Hämtat från <http://eur-lex.europa.eu> (hämtat under fjärde kvartalet 2009)
- Direktiv 2007/1371/EG. EG-direktiv från EU-kommissionen (pdf-dokument) Hämtat från <http://eur-lex.europa.eu> (hämtat under fjärde kvartalet 2009)

- Edebalk, Per Gunnar och Svensson, Marianne (2005). Kundval för äldre och funktionshindrade i Norden, Konsumentperspektivet, TemaNord 2005:507
- Europarådet, Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006–2015 www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/integration/02_council_of_europe_disability_action_plan/Council_of_Europe_Disability_Action_Plan.asp#TopOfPage (hämtat under första kvartalet 2012)
- Eurostats databas Railway transport – Total annual passenger transport (1000 pass.) (rail_pa_total) från Eurostats hemsida: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Faktaark skole, Norges Handikapforbund 2010
- Findahl, Olle (2011), Svenskarna och internet 2011
- Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling. SOU 2010:99. Regeringskansliet 2010
- FN, Convention and Optional Protocol Signatures and Ratifications; Countries and Regional Integration Organizations, www.un.org/disabilities/countries.asp?navid=12&pid=166 (hämtat under första kvartalet 2012)
- Fokus på Kultur, Media och Synlighet, Nordens Velfärdscenter 2010
- Fokus på Nordisk Handikappolitik, Nordens Velfärdscenter 2010
- Fokus på Velfärdsteknologi, Nordens Velfärdscenter 2010
- Fremtidens velfærd – i krydsfeltet mellem det offentlige og private, publicerat 9 mars 2012, Wier, Mette; Ole Helby Petersen och Karsten Vrangbæk. Anvendt Kommunal Forskning www.akf.dk (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Fremtidens Velfærd – vores valg, Finansministeriet, 2006
- Fritid för barn och unga med funktionshinder. Barnombudsmannen, 2006
- Funksjonshemning, utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse 2002–2005 (notat). Høgskolen i Bodø 2005
- Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden – 4:e kvartalet 2008, Statistiska centralbyrån 2009
- Gent, L. och Laurent, J. (2008). Omvärldsanalys i praktiken
- Global Pressure – Nordic Solutions. Nordiska ministerrådet 2010
- Grue, L. (2006). Funksjonshemning, retorikk og forståelse
- Grue, L. (2008). På terskelen – En undersøkelse av funksjonshemmet ungdoms sosiale tilhørighet, selvbilde og livskvalitet
- Grue, L.(2001). Funksjonshemmet ungdom og livskvalitet
- Hartman, Laura red.(2012). Konkurensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd? SNS Förlag
- Innovasjon i omsorg (NOU 2011:11). Helse- og omsorgsdepartementet 2011
- Jansen, H., Nergaard, S.E. og Flaten, S.V. (2006): I randsonen. Forekomst og organisering av smågruppetiltak for elever på ungdomstrinnet som viser problematferd og lav skolemotivasjon. Lillegården kompetansesenter, Utdanningsdirektoratet
- Kamp mot hinder. Dokumentation från seminariet Fri rörlighet – för vem? Arrangerat av svenska Hallo Norden 1 december 2010
- Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Informationsmaterial från Regeringskansliet (pdf-dokument). Hämtat från www.regeringen.se (hämtat under fjärde kvartalet 2009)

- Kouvonen, Petra (2012): Foster Care Partnerships in Finland 1990–2010: From Social Task to Ensuring Better Market Share? In Law and Childhood Studies. Current Legal Issues, Volume 14. (eds.) Michael Freeman. London, Oxford University Press, 487–506
- Lokal- och regionaltrafik 2010, Trafikanalys Statistik (2011:19) www.trafa.se/Statistik/Kollektivtrafik-och-samhallsbetalda-resor/ (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Lov om grunnskolen og videregående opplæringa, §8-1
- Långtidsutredningen 2008 (SOU 2008:105). Finansdepartementet 2008
- Løvgren, M (2009) Unge funksjonshemmede, selvbylde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter, NOVA
- Magnusson, J., Framtidens välfärd en stor börda för 200 kommuner, Dagens Nyheter (21 februari 2011) DN Debatt www.dn.se/debatt/framtidens-valfard-en-stor-borda-for-200-kommuner (hämtat under första kvartalet 2012)
- Malmquist, Clas (2007), Företagsekonomiska konsekvenser av aktiv «age management»
- Nevala, N red. (2010), Työn sisältö ja työolosuhteiden mukauttaminen avoimilla työmarkkinoilla toimivilla vammaisilla ja pitkäaikaissairaila. Arbetshälsoinstitutet
- Nordisk møte om tilgjengelig televisjon (nyhet hemsida; 25 nov 2011) Funksjonshemmedes fellesorganisasjon (FFO) www.ffe.no/no/Sidemeny/Aktuelt/Internasjonalt/Norden/Nordisk-mote-om-tilgjengelig-televisjon/ (hämtat under första kvartalet 2012)
- Nordisk statistisk årsbok 2011 (Nord 2011:001), Nordiska Ministerrådet 2011
- Norge universelt utformet 2025. Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009–2013. Barne- og likestillingsdepartementet 2009
- Ny GPS lov til demente vil redde menneskeliv (publicerad 14 april 2010) www.alzheimer.dk/nyheder/ny-gps-lov-til-demente-vil-redde-menneskeliv (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Nyt fra Danmarks Statistik nr. 205, 4. maj 2011.
- Persontransport efter transportmiddel og tid, Danmarks statistik www.statistikbanken.dk/PKM1 (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Pressmeddelande från EU-kommissionen 2011-12-13 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1533&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Privat/offentligt samspil i sundhedsvæsenet, Dansk Sundhedsinstitut 2009. Hämtat från http://dsi.dk/udgivelser/?mode=product&id=37&project_id=2581&type=book_whole (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Privatpersoners användning av datorer och Internet 2010. SCB 2011
- Prop. 1S (2011–12) Det kongelige arbeidsdepartement, kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler mv post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler. Norske regeringen www.regjeringen.no (hämtat under första kvartalet 2012)
- Regional Development in the Nordic Countries 2010, Nordregio 2010
- Riksrevisjonens undersøkelse om spesialundervisning i grunnskolen. Dokument nr. 3:7 (2010–2011). Riksrevisjonen 2011
- Rognaldsen, M. (2012), Ute av øye ute av sinn, Unge funksjonshemmede. Publicerad på www.ungefunksjonshemmede.no/media/filer/publikasjoner/ute-av-oeye-ute-av-sinn-tilrettelegging-for-studenter-med-usynlige-funksjonshemninger (hämtat under andra kvartalet 2012)

- Rostgaard, Tine (2011), Sänd flere varme hænder : migration som løsning på arbejdskraftmanglen i ældreplejen. Hämtat under andra kvartalet 2012 på www.aeldreviden.dk/udgivelser/alderens.nye.sider/alderens-nye-sider-jan.2011.pdf
- SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, Handicap og Aldring (artikel) www.sfi.dk/igangv%c3%a6rende_projekter-8108.aspx?Action=1&NewsId=2668&PID=22427 (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Sick on the job? Myths and Realities about Mental Health and Work. OECD 2011
- Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers. OECD 2010
- Specialfunktionen Job og Handicap www.bmhandicap.dk (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Statistikcentralen (2010). Användning av informations- och kommunikationsteknik
- Statistikcentralen Finland – Tabellbilaga 1. Grundskolelever som överförts till specialundervisning 1995–2010 www.stat.fi (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Statistikcentralen, Invandringen, utvandringen och nettoinvandringen 1971–2010 (29 april 2011) www.stat.fi/til/muutl/2010/muutl_2010_2011-04-29_kuv_001_sv.html (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Statistikcentralen, Resorna från utlandet till Finland ökade sommaren 2011 från Gränsintervjuundersökning 2011 www.stat.fi (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Statistikcentralen, Varannan finländare använder internet flera gånger om dagen (artikel publicerad 26.10.2010) www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_sv.html (hämtat under fjärde kvartalet 2011)
- Statistisk sentralbyrå Tabell: 06256: Kollektivtransport med buss, båt og bane. Hovedtall (val passagerare i 1000-tal) www.ssb.no (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Stora skillnader i cancervården (publicerat 30 aug 2011) www.dn.se/nyheter/sverige/stora-skillnader-i-cancervarden (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Tourism in Sweden, Tillväxtverket Info 0372 <http://publikationer.tillvaxtverket.se/ProductView.aspx?ID=1699> (hämtat under andra kvartalet 2012)
- UNI-C Statistik & Analyse. Spesialundervisning i folkeskolen skoleåret 2008/2009
- Uppföljning av de transportpolitiska målen rapport 2012:4. Trafikanalys 2012
- Utmaningar och möjligheter med den demografiska utvecklingen, Nordiskt nätverk för vuxnas lärande, www.nordvux.net/object/28367/utmaningarochmojlighetermeddemografiskautvecklingen.htm (hämtat under andra kvartalet 2012)
- Velfærdsteknologi – visioner for fremtidens velfærd, IDA
- Wendelborg, C i samarbeid med Jan Tøssebro, Anna Kittelsaa og Berit Berg. Kunnskapsstatus om familier med barn med nedsatt funksjonsevne (2010), NTNU Samfunnsforskning
- Veteranen 9 sept 2011 Dyrt med hörapparat, från Veteranens hemsida www.veteranen.se/samhalle/det-ar-dyrt-att-hora-bra/ (hämtat under första kvartalet 2011)

NORDENS VÄLFÄRDSCENTER / Nordic Centre for Welfare and Social Issues
Box 22028 / 104 22 Stockholm / Sverige / www.nordicwelfare.org